

**ÇEVREYE KARŞI DUYARLILIK:
SAĞLIK ÇALIŞANI VE HASTA YAKINI ÖRNEĞİ**

Dr. Nurgöl ERDALı

Nurgöl TAYRAN

Selma KAÇAR

Kamile KODALOĞLU

Gölşen TURFAN

ÖZET

Çevre, insanların ortak varlığını oluşturan, bireyle ilişkili canlı-cansız her Şeyi kapsayan bir değerler bütünüdür. İnsanoğlu sürekli çevresiyle bir etkileşim içerisindedir. Teknolojik ilerlemeler, sanayileşme, insanların dikkatsizce ve duyarsızca davranması, dünyadaki ekolojik dengeleri alt üst etmiştir. Bunun sonucunda kirlenme, canlı türlerinin yok olması, enerji kaynaklarının tükenmesi, kullanılabilir tarım alanlarının azalması, nükleer tehlike, hızlı nüfus artışı gibi çeşitli çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Birçok çevre probleminin temelinde, bilinçsiz ve duyarsız insan davranışlarının rol oynadığı bilinmektedir. Bu nedenle duyarlı çevre davranışı gösterilmesi ve farkındalığın sağlanması çok önemlidir. Bu alışma, Türkiye de bir üniversite hastanesinde görevli sağlık profesyonelleri ile sağlık hizmeti sunulan hasta yakınlarının çevreye karşı duyarlılığını belirlemek amacıyla yapılmıştır. Üniversite hastanesinde çalışan 223 sağlık görevlisi ve 172 hasta yakını olmak üzere toplam 395 kişiden oluşmuştur. Toplanan veriler istatistik paket programları ile tanımlayıcı ve betimleyici analizler, geçerlilik, güvenilirlik, keşişsel faktör analizi, t testi ve anova testleri uygulanmıştır. Yeni paradigma ölçeğine göre faktör analizi yapılmış ve faktör analizi sonucu, insanın doğaya hükmü, dünyanın durumu, doğanın gücü, doğanın dengesi ve insanın doğayı kötü kullanması olarak beş alt boyutta incelenmiştir. Analizler sonucunda çevre duyarlılığı açısından sağlık çalışanları ve hasta yakınları arasında belirgin bir fark bulunmamıştır. Cinsiyete göre ise doğanın gücü ve doğanın dengesi alt boyutlarında kadınlarda erkeklere göre duyarlılık daha fazla bulunmuştur. Medeni durumlara baktığımızda ise evli olanlarla bekârlar arasında anlamlı bir fark görölmemiştir. Yalnız insanın doğayı kötü kullanması alt boyutunda evlilerin bekârlara oranla çevreyi daha kötü kullandıkları görölmüştür. İlkokul, lise ve yüksek lisans mezunlarının diğer eğitim mezunlarına göre çevreye daha duyarlı oldukları görölmüştür.

Anahtar Kelimeler: Çevre Duyarlılığı, Sağlık alışanı, Hasta Yakını, Yeni Paradigma Ölçeği

¹ İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Faköltesi Hastanesi Hemşirelik Hizmetleri Müdürlüğü,
nurgul.erdal@istanbul.edu.tr, nurgul.tayran@istanbul.edu.tr, gulsen.turfan@istanbul.edu.tr

ENVIRONMENTAL AWARENESS: HEALTHCARE PROFESSIONALS AND PATIENT RELATIVES

ABSTRACT

The environment is a set of values that constitute the common existence of humans, encompassing everything inanimate and animate associated with the individual. Human beings are constantly interacting with their environment. Technological advances, industrialization, the careless and insensitive behavior of humans have upset the ecological balance of the world. As a result of this, various environmental problems such as pollution, extinction of living species, depletion of energy resources, reduction of usable farmland, nuclear hazard, rapid population growth have arisen. At the root of many environmental problems, unconscious and insensitive human behavior is known to play a role. Therefore, it is very important to demonstrate responsive environmental behavior and to ensure awareness. This study was conducted in order to determine the environmental sensitivity of health professionals and relatives of patients offered health services at a University Hospital in Turkey. The University Hospital consisted of a total of 395 people, including 223 paramedics and 172 patient relatives. Data collected statistical package programs and descriptive and descriptive analyses, validity, reliability, exploratory factor analysis, t test and Anova tests were applied. Factor analysis was performed according to the new paradigm scale and the result of factor analysis was examined in five sub-dimensions as the rule of man to nature, the state of the world, the power of nature, the balance of nature, and the evil use of man to nature. As a result of the analyses, there was no significant difference between health workers and patient relatives in terms of environmental sensitivity. According to gender, the force of nature and balance of nature were found to be more sensitive in women in lower dimensions than in men. When we look at marital situations, there was no significant difference between the married and the single. It has been observed that the poor use of nature by Lonely People is worse for the environment than the single married people. Elementary, high school and graduate graduates were found to be more environmentally sensitive than other education graduates

Keywords: Environmental Sensitivity, Health Worker, Patient Relatives, New Paradigma Scale

GİRİŞ

Küreselleşmenin ve sanayileşmenin artması ile üretim ve tüketim miktarının artması, kaynakların gelişigüzel ve bilinçsiz bir şekilde kullanılması doğal çevrenin zarar görmesine sebep olmuştur (Güneren Özdemir ve Tabak, 2019). Doğal çevre, birbirleriyle ilişki içinde olan ve çeşitli dengeler üzerine kurulan bir sistemdir. Çevreye karşı doğa dışında yapılan herhangi bir müdahale doğayı etkilemekte ve doğal dengenin bozulmasına, çevre sorunlarının oluşmasına sebep olabilmektedir. Çevre sorunları doğadan yararlanmak için doğaya karşı bilinçsizce yapılan faaliyetler sonucunda oluşur (Karaca, 2011).

Doğal çevreye duyarlılık, “doğal çevre” ve “duyarlık” terimlerinden oluşmaktadır. Bu kapsamda doğal çevreye karşılık gelen doğa, kendi kuralları çerçevesinde sürekli gelişen, değişen, canlı ve cansız varlıkların hepsi olarak tanımlanmaktadır. Duyarlılık ise bireyin çevresi ve doğayla ilişkilerinin farkında olma düzeyidir (Türksoy, 1991). İnsanlar doğaya karşı sorumludur. Yaşadıkları yerlere karşı saygı ve sevgi çerçevesinde yaklaşmalı, bilinçli davranmalı ve denetim yapmalıdır (Karasu Avcı, 2016). Doğayı anlamak kolay değildir, kısa sürede gerçekleşmez uzun bir süre sonunda anlama gerçekleşir (Meydan, 2015).

Yaşam boyu doğaya özel beklentiler gerçekleştirilmeli, doğanın önemi kazandırılmalı ve erken yaşlarda olumlu tutumlar geliştirilip doğa dostu alışkanlıklar aşılanmalıdır (Deniş Çeliker ve Akar, 2015). Küçük yaşlarda çocuklarla yapılan doğa faaliyetlerinin, bireylerin doğaya karşı farkındalıklarını arttırdığı ve duyuşsal özelliklerini geliştirdiği görülmüştür (Özdemir, 2010). Sonuç olarak küçük yaşlarda yapılan doğa etkinlikleri doğa ile ilgili konuların anlaşılmasını ve duyarlılığının artmasını sağlamaktadır (İbret vd, 2019). Nüfus artışıyla birlikte çevre sorunları her geçen gün artarak çoğalmaktadır. Yetişkin bireylerde çevreyi korumaya yönelik değerlerin gelişmesi önem kazanmıştır. Bireyler hem iş yaşantılarında hem de özel yaşantılarında bilinçli ve duyarlı ve bir çevreci olmalıdır (Öztürk, 2019).

Özellikle 21. yüzyılda doğanın önemi anlaşılmiş ve artmıştır. Bu bağlamda doğanın önemi ve sürdürülebilirliği için çevre eğitimi ile vatandaşlık görev ve sorumlulukları belirlenmelidir (Bülbül ve Yılmaz,2019). Avrupa ülkelerinin gündeminde çevre ile ilgili konular öncelikli konular içindedir ve gündem oluşturmaktadır (Wintle, 2016). Tüm dünyada sanayileşme ve betonlaşmanın meydana getirdiği sorunlar sınırları aşmış ve küreselleşmiştir. Çevreye karşı duyulan endişe, çevreye karşı yapılan eylemler ulusal sınırları geçerek tüm dünyanın sorunu haline gelmiştir (Ayvaz Öztürk,2019). Tüm dünyada çevre duyarlılığının önemi anlaşılmıştır. Yaşanabilir bir dünya yaratılmak için gerekli önlemlerin alınması zorunlu hale gelmiştir.

1. ÇEVREYE KARŞI DUYARLILIK

Çevre, genel olarak bir canlının yaşam alanı olarak kabul edilmektedir. Ekolojik olarak çevre kişiler ile ilişkili olarak canlı ve cansız her şeyi kapsar (Berkes ve Kışlalıolu, 1993). Çevre, dar anlamıyla canlı ve cansız varlıklar arasında etkileşim, geniş anlamıyla ise kültürel ve toplumsal öğelerin birlikte değerlendirilmesidir (Keleş,2015).

Doğal çevre, doğa etkinliklerinden ve doğa güçlerinden meydana gelen, insanların müdahalesinin olmadığı ve büyük ölçüde değiştirilemeyen çevredir. Bireyler yaşamlarını devam ettirebilmek için doğal kaynaklardan yararlanır, teknolojik gelişmelerden yararlanır, ekonomik etkinlikler yaparak farklı bir çevre oluşturur (Ertan, 1991). Çevreye en çok müdahalede bulunan insan ile çevrenin karşılıklı etkileşimi çok fazladır (Toygar, 2014). Çünkü insanoğlu var olduğundan beri hem çevresindeki olaylardan etkilenmiş hem de çevresini çeşitli faaliyetlerle etkilemiştir (Aksu, 2009). Çevre duyarlılığı doğal çevrede meydana gelen bozulma ve değişimlerle sınırlı kalmamakta aynı zamanda toplum yapılarındaki çözümleri ve bunların doğaya etkilerini de içermektedir. Doğanın kendini yenileme yeteneği vardır, fakat insan hayatta kalmak için doğal dengeyi daima korumak zorundadır.

19. yüzyılda sanayileşmenin artması, doğal kaynakların aşırı kullanılması, insanlarda oluşan çok kazanma fikri, kısa sürede sınırsız ve anlamsız tüketim sonucunu doğurmuş ve geri dönüşümü olmayan hasarlara yol açmıştır (Ankaya, 2017). 20. yüzyılın ikinci yarısına kadar bu kontrolsüz kirlenme devam etmiş ve Sanayi Devrimi, savaşlar, aşırı nüfus artışı, doğal kaynakların harap edilmesi bunu oldukça hızlandırmıştır. Çevresel sorunlar, aşırı nüfus artışının başlaması, ekonomik kaygı nedeniyle tüketimin sınırlarının aşılması ile ancak 1950-1970 yılları itibarı ile ortaya çıkmaya başlamıştır (Smyth, 2006; Ertürk 2011). Bu dönem çevresel sorunlara çözüm bulma çabalarının başlangıcı olarak kabul edilmektedir (Samsunlu ve Üstün, 2018). Çevre sorunlarının nedenini insanların oluşturduğunu söyleyebiliriz (Parola, 2009).

Günümüzde doğal kaynakların bilinçsizce sömürülmesi, ozan tabakasındaki hasar, hava kirliliği, küresel ısınma, buzulların erimesi gibi çevresel etkiler ekosistemi etkilemekte ve ekosistemde değişmelere neden olmaktadır (Tarfaoui ve Zkım, 2017). Çevreci ve ekolojik tutum ile çevreye karşı yapılan davranışlar, bireylerin kontrolleri dışında olabilmekte ve aynı zamanda çok çeşitli faktörlerden etkilenebilmektedir (Çınar vd, 2019). Çevre tutumu; çevre sorunlarına bağlı korkular, kızgınlıklar, huzursuzluklar, değerler ile çevrede oluşan sorunlara karşı çözüm üretme, çevre yararına olan durumlara karşı geliştirdikleri olumlu ya da olumsuz hal ve düşüncelerdir (Erten,2005).

Temel ekolojik risklere ilişkin toplumsal bilinç artmış gibi görünse de (Dunlap vd, 2000) bireyler tarafından ortaya konan çevresel kaygıların her zaman tutum, değer ve davranışlarda bir değişime eşlik etmediği görülmektedir. Bu değer her zaman çok yüksek değildir (Kaiser vd, 1999). Kişilerin bir şey hakkında farkında olmaları, o konu hakkında bilgi sahibi olmalarını gerektirir. Çevreye yönelik bilgi, tutum ve davranış konularındaki değişim bireylerdeki farkındalık düzeyini de etkileyecektir (Okur ve Yalçın Özdilek,2013).

2. YENİ PARADİGMA ÖLÇEĞİ

“Ekoloji” (doğa bilimi) canlıların birbiri ve çevreleri ile olan ilişkilerini inceleyen bir bilimdir. Ekosistem ise canlı ve cansız çevrenin hepsini kapsar (<https://tr.m.wikipedia.org>). Günümüzde ise insan ve doğa arasındaki ilişkilerde dengenin sağlanabilmesi için yeni bir kavrama ve yeni bir bakış açısına ihtiyaç duyulmuştur. Sürdürülebilir gelişme, kent bilimleri sözlüğünde şu şekilde ele alınmıştır; “Çevre değerlerinin ve doğal kaynakların savurganlığa yol açmayacak biçimde akılcı yöntemlerle, bugünkü ve gelecek kuşakların hak ve yararları da göz önünde bulundurularak kullanılması ilkesinden özveride bulunmaksızın, ekonomik gelişmenin sağlanmasını amaçlayan çevreci dünya görüşü” olarak tanımlanmaktadır. Sürdürülebilir gelişmeyi ilk kez 1987 yılında Brundtland ortaya atmıştır. Çevreci dünya görüşünde insan ve doğa arasındaki dengenin korunması, doğal kaynakların bitirilmeden, gelecek nesillerin ihtiyaçlarının hesaplanması, hem bugün hem de gelecek nesil için planlanmasını içerir. Bu rapor “Brundtland Raporu” olarak bilinmektedir.

Raporda anlatılmak istenen sürdürülebilir gelişme için gelecek kucakların ihtiyaçlarının düşünülüp bugünün ihtiyaçlarının buna göre belirlenmesidir. İhtiyaçların gelişigüzel karşılanması yerine, uzun vadeli ve planlı bir şekilde sürdürülmesidir (Aytaç ve Öngen, 2012). Bu rapordan yola çıkılarak iki farklı yaklaşım ortaya atılmıştır. Bunların birincisi, insan merkezci yaklaşımdır. Bu yaklaşımda insan merkezdedir. Merkeze alınan insanın hem bugün hem de gelecekteki ihtiyaçlarının temin edilmesini kapsar ve buna yönelik olarak planlama yapılır. Diğer yaklaşım ise çevre merkezci yaklaşımdır. Bu yaklaşımda insan temelli yaklaşıma zıt olarak çevre denge merkezidir. Bireylerin ihtiyaçları karşılanırken çevrenin bugünkü ve gelecekteki ihtiyaçlarının temin edilmesi ve doğal yeteneklerinin hiçbir şekilde engellenmemesidir (Long, 1989).

Bu paradigma ölçeğinde; bireylerin ekolojik sınırları, doğanın dengesi, bireylerin doğa üzerindeki etkileri ve ekolojik tehlikeler ile ilgili algılar, insanların çevre sorunlarına verdikleri önem, teknoloji ile beliren çevre sorunları üzerinde durulmaktadır. Gelişmekte olan ülkeler ve gelişmiş ülkeler bu sürdürülebilir gelişmenin devamı için farklı yollar uygularlar. Gelişmekte olan ülkeler, ekonomik ve sosyal çevreyi geliştirirken çevreyi ve doğal kaynakları koruyucu önlemler alırlar. Gelişmiş ülkeler ise, çevre değerlerine sahip çıkmak ve çevreyi korumak için faaliyette bulunurlar (Masca, 2009).

İnsanoğlu hemen hemen her gün doğaya karşı acımasızca davranmakta ve dengeleri alt üst etmektedir. Bu nedenle var olan ekolojik dengelerin bozulmasını önlemek insanoğlunun yaşamını devam ettirmesi bakımından son derece önemlidir (Uzun ve Sağlam, 2006; Yeşilyurt vd, 2013). Bu durum, sorunun çözümünün ele alınmasını ve değişik stratejilerin geliştirilmesini zorunlu kılmaktadır. Doğayı etkileyen insanların farklı özellikleri vardır. Üstün yetenekli olan bireylerin birçok sorunda olduğu gibi bu tür sorunlarda da diğer insanlara göre daha duyarlı davranacağı düşünülmektedir (Şahin vd, 2015). Bütün bu gelişim ve değişimlerden yola çıkılarak çevresel tutumlara yönelik yenedünya görüşünü aydınlatmak için, Yeni Çevresel Paradigma (YÇP) ölçeği geliştirilmiştir (Günden ve Miran, 2008).

Çevre duyarlılığının farkındalığın artırılması için sürdürülebilir kalkınma programı geliştirilmiş olup öncelikli olarak aşağıdaki konular ele alınmıştır (Aytaç ve Öngen, 2012).

1. Sürdürülebilir Kalkınma
2. Su Yönetimi
3. Enerji
4. Alan Yönetimi
5. Biyolojik Çeşitlilik
6. Kimyasallar
7. İklim Değişikliği
8. Küresel Isınma, Ozon Tabakasının İncelmesi vb

Küresel duyarlılık ve gelecek için daha temiz üretim hedeflenmiş, çevre stratejisinin devamlı şekilde uygulanması, çevreye ve insana verilen önemin atmasını sağlamıştır (Dong vd, 2019). Bu farkındalığın alışkanlık haline gelmesi için, kitle iletişim araçları ve medya yoluyla çevre eğitiminin yaygınlaştırılmasına önem verilmeli, geniş kitlelere ulaşılabilmesi için işbirliğinin güçlendirilmesi gerekmektedir. Bu konunun her zaman güncel kalması açısından çevre konularında dikkati çekmek ve aktif katılımı sağlamak amacıyla, çeşitli kurs, seminer ve benzeri toplantılar düzenlenmeli, sosyal medyadan yararlanılmalıdır.

3. ÇEVRE DUYARLILIĞI İLE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çevrenin sağlıklı olması, çevre bilinci taşıyan ve çevreye karşı duyarlılığı yüksek bireylerden oluşmuş toplumlar sayesinde gerçekleşebilmektedir. Toplumları oluşturan bireyin her birinin çevreyi koruması, çevre bilincini artırması ve çevre duyarlılığına sahip olması bir insanlık görevidir (Demirkaya ve Ünal, 2018). Yeterli duyarlılığın oluşmadığı durumların anlaşılması halinde eksik kalan ve yeterince anlaşılmayan kısımlar ivedi olarak çevre eğitim programları ile verilmelidir (Ayvaz Öztürk,2019).

Çabuk ve Karacaoğlu (2003), çevre duyarlılığı ve çevre eğitimi arasında doğrudan bir ilişki olduğunu ortaya koyan farklı çalışmalar mevcuttur. Yapılan çalışmaların birçoğunda, çevre sorunlarını çözmek için bireyin duyarlılığı ve eğitiminin yeterliliğinin önemi vurgulanmıştır. İbret ve arkadaşlarının çalışmasında (2019), öğrencilerin doğa sevgisi ve doğal çevreye duyarlılık hakkında düşüncelerini öğrenmek için sistematik bir eğitim programı hazırlanmıştır. Programda, fotoğraf analizi, çözümleyici öykü, şarkı, bulmaca ve ağaç dikimi etkinlikleri beş haftalık süreyle uygulanmıştır. Bu eğitim sonunda, alternatif etkinlik kullanımının, öğrencilerin doğal çevreye karşı duyarlılık kazanmasında etkili olduğu ortaya çıkarılmıştır (İbret vd 2019).

Günören Özdemir ve Tabak (2019), çevre dostu tutumların, çevre dostu ürün almak niyetine etkisini araştırmak için çalışma yapmışlar ve çevre dostu tutumunun satın alma niyetine olan etkisinin doğrusal ve pozitif yönlü olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca bazı demografik değişkenlerin, turistlerin çevre dostu tutumları üzerinde anlamlı bir farklılık olduğunu saptamışlardır. Autio ve Heinonen (2004)'in yapmış oldukları araştırmada, kadınlarla erkeklerin çevreye karşı farklı tutum sergiledikleri ve çevre dostu tutum düzeylerinin kadınlarda erkeklere göre daha yüksek olduğu ispatlanmıştır.

Bektaş ve Şirin (2018)'in dağcılar üzerine yaptıkları çalışmada, dağcıların çevre sorunlarına duyarlılık düzeyinin ortalamasının üzerinde olduğunu belirtilmiştir. Arık ve Yılmaz (2017)'in çalışmasında; fen bilimleri öğretmen adaylarının çevre sorunlarını bildikleri ama tutum puanlarının orta seviyede olduğu bulunmuştur. Tutum düzeylerinin cinsiyete göre anlamlı derecede fark gösterdiği fakat yaş, mezun oldukları lisenin türü, ikamet ettikleri yerin türü, anne-baba eğitim durumu, anne-baba mesleği, sosyoekonomik durum ve çevreyle ilgili derneğe üye olma durumunda anlamlı farklılık saptanmamıştır.

Çevre bilincinin arttırılmasında; medya yoluyla çevre duyarlılık eğitiminin artırılması, işbirliğinin güçlendirilmesi, çevre olaylarının güncel kalmasının sağlanması, çevre ile ilgili kurs, seminer, bilgilendirme toplantıları yapılması yararlı faaliyetler olarak gösterilmiştir (Demirbaş ve Pektaş, 2009).

4. ÇALIŞMANIN AMACI

Teknolojik ilerlemelerde ve sanayileşmede dikkatsizce ve duyarsızca davranılması, dünyadaki ekolojik dengeleri alt üst etmiş, bunun sonucunda kirlenme, canlı türlerinin yok olması, enerji kaynaklarının tükenmesi, kullanılabilir tarım alanlarının azalması, nükleer tehlike, hızlı nüfus artışı gibi çeşitli çevre sorunları ortaya çıkmıştır. Birçok çevre probleminin temelinde sorumsuz çevre davranışının yattığı bilinmektedir. Bu nedenle, duyarlı çevre davranışı gösterilmesi ve farkındalığın sağlanması çok önemlidir.

Bu çalışma, Türkiye’de Marmara bölgesinde büyükşehirlerin birinde faaliyet gösteren bir kamu hastanesinde çalışan kamu görevlilerine ve hasta yakınlarına yapılmıştır. Büyükşehirde yaşayan halkın çevreye karşı duyarlılıklarının doğa merkezli mi yoksa insan merkezli mi olduğu, sağlık çalışanlarının duyarlılıklarında diğer kişilere göre fark olup olmadığının araştırılması ve duyarlılık az veya yetersiz ise çalışanların ve halkın bilinçlendirilmesi amaçlanmıştır.

5. MATERYAL-METOD

Çalışmanın örneklemini; bir üniversite hastanesinde Ocak-Aralık 2019 tarihleri arasında görevli sağlık çalışanları ile bu kurumda sağlık hizmeti sunulan hasta yakınlarından oluşan toplam 395 katılımcı (223 sağlık çalışanı ve 172 hasta yakını) oluşturmuştur. Verilerin toplanmasında; sosyo-demografik özellikler hakkında 6 sorudan oluşan anket formu ile “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği (YÇPÖ)” kullanılmıştır. Bu ölçek ilk kez Dunlap ve Van Liere tarafından 1978 yılında geliştirilmiş ve 2000 yılında Dunlap vd. tarafından revize edilmiştir. Bu çalışmada Aytaç ve Öngen (2012)’in çalışmasında kullanıldığı şekilde uygulanmıştır. Bu ölçeğin Türkiye’de geçerlilik ve güvenilirlik çalışması Furman (1998) tarafından yapılmıştır. Yeni çevresel paradigma ölçeği 15 maddeden oluşan, 1 ile 5 arasındaki değerlerle puanlanan, Likert tipi bir ölçektir. Ölçek soruları çevre merkezci yaklaşımları ölçen sorular ve insan merkezci yaklaşımları ölçen sorular olmak üzere iki alt boyuttan oluşmaktadır. 1, 3, 5, 7, 9, 11, 13 ve 15’inci sorular çevre merkezci yaklaşımları ölçen sorular olmakla birlikte 2, 4, 6, 8, 10, 12 ve 14’üncü sorular ise insan merkezci yaklaşımları ölçen sorulardır.

6. HİPOTEZLER

H1. Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında yeni paradigmaya göre farklılık vardır.

H1a. Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında insanın doğaya hükmü boyutuna göre farklılık vardır

- H1b.** Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında dünyanın durumu boyutuna göre farklılık vardır
- H1c.** Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında doğanın gücü boyutuna göre farklılık vardır
- H1d.** Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında doğanın dengesi boyutunda farklılık vardır
- H1e.** Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında insanın doğayı kötü kullanması boyutunda farklılık vardır
- H2.** Yeni paradigmaya ölçeğine göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H2a.** İnsanın doğaya hükmü boyutuna göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H2b.** Dünyanın durumu boyutuna göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H2c.** Doğanın gücü boyutuna göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H2d.** Doğanın dengesi boyutuna göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H2e.** İnsanın doğayı kötü kullanması boyutuna göre cinsiyet arasında farklılık vardır
- H3.** Yeni paradigmaya ölçeğine göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H3a.** İnsanın doğaya hükmü boyutuna göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H3b.** Dünyanın durumu boyutuna göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H3c.** Doğanın gücü boyutuna göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H3d.** Doğanın dengesi boyutuna göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H3e.** İnsanın doğayı kötü kullanması boyutuna göre medeni durum arasında farklılık vardır
- H4.** Eğitim durumu arttıkça çevreye duyarlılıkta artar.

7. BULGULAR

Araştırmaya katılan kişilerin 223 kişi, (%62,8) sağlık kurumunda çalışmakta ve 147kişi (%37,2) kişi ise hastaneye gelen hasta yakınlarından oluşmaktadır. Bunların 248 kişisi (%62,8) kadın, 147 kişisi (%37,2) erkektir. 222 kişisi evli (%56,2), 173 kişisi (43,8) bekarıdır. Eğitim durumları ise en fazla lisans mezunu 124 kişi (31,4) bunu 96 ile (% 24,3) lise mezunu takip etmektedir. İlkokul mezunu 62 kişi (%15,7), ön lisans mezunu 49 kişi (%12,4)tür. En az sayıda 47 kişi ile (%11,9) yüksek lisans ve 17 kişi ile (%4,3) doktora oluşturmaktadır. Yaş 18 ile 70 yaş arasında olup 22 kişi ile 40 yaşında olanlar en fazla katılmışlardır.

Araştırmaya hemşire, sekreter, hekim, hastabakıcı, yardımcı sağlık personeli, ev hanımı, serbest meslek, mühendis memur ve öğrenci katılmıştır. Katılımcıların büyük bir çoğunluğunu hemşireler 94 kişi (%23,8), serbest meslek 62 kişi (%15,7) oluşturmuştur. En az katılımcı ise 9 kişi ile (%2,3) mühendisler oluşturmuştur

Tablo 1: Demografik Bulgular

DEMOGRAFİK BULGULAR					
SAĞLIK ÇALIŞANI 223 KİŞİ (% 56,5)			HASTA YAKINI 172 (% 43,5)		
CİNSİYET	Frekans	Yüzdelerik	MEDENİ DURUM	Frekans	Yüzdelerik
Kadın	248	62,8	Evli	223	66,5
Erkek	147	37,2	Bekar	172	43,5
TOPLAM	395	100	TOPLAM	395	100
YAŞ DAĞILIMI	Frekans	Yüzdelerik	EĞİTİM	Frekans	Yüzdelerik
20 yaş altı	25	6,3	İlköğretim	62	15,7
21-30	97	24,6	Lise	96	24,3
31-40	120	30,4	Ön lisans	49	12,4
41-50	123	31,4	Lisans	124	31,4
51-60	23	5,8	Yüksek Lisans	47	11,9
60-70	7	1,8	Doktora	17	4,3
TOPLAM	395	100	TOPLAM	395	100
MESLEK	Frekans	Yüzdelerik	MESLEK	Frekans	Yüzdelerik
HEMŞİRE	94	23,8	SERBEST MESLEK	62	15,7
TIBBİ SEKRETER	35	8,9	MÜHENDİS	9	2,3
HEKİM	17	4,3	MEMUR	22	5,6
HASTABAKICI	51	12,9	ÖĞRENCİ	21	5,3
YARDIMCI SAĞLIK ÇALIŞANI	33	8,4	ÖĞRETMEN	21	5,3
EV HANIMI	30	7,6			
TOPLAM	395			100	

Araştırmanın bilimsel nitelik kazanması için geçerliliğin ve güvenilirliğinin yapılması gereklidir. Araştırmanın güçlü olması geçerlilik ve güvenilirliğine bağlıdır (Şencan, 2005). Ölçeğin güvenilirliğini ölçmek için kullanılan yöntem Cronbach's Alpha (a) bir değişken içerisindeki rastgele örneklerin birbiriyle ilişkisini inceler (Cronbach,1951).

Cronbach's Alpha ,60 -,70 olması güvenilir olduğunun gösterir (Kılıç,2016). Bu araştırmada Cronbach's Alpha değeri, 63'dür. Bu değer güvenilir olduğunu göstermektedir. Değişkenlerin Faktör analizine uygunluğunu ölçmek için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) örneklem yeterlilik ölçümü ve değişkenler arası korelasyon seviyesini ölçmek için Bartlett Küresellik testi uygulanmıştır KMO oranı 0 ile 1 arasında değer alır. Ortalama, 70-,60 arası vasat, 70-,80 arası orta kabul edilir (Kaiser,1974). Bu araştırmada; ,71 bulunmuştur. Bu değer sosyal bilimler için uygundur. Barlett Küresellik testinde anlamlılık (Sig) olarak bilinir. Bu değer limiti <0,005 olarak kabul edilir (Hair vd, 2010). Çalışmada bu değer 0,000 olduğu için anlamlıdır. Barlett Küresellik testi sonuçlarına göre bütün değişkenler arasında anlamlı bir ilişki korelasyon mevcuttur. KMO ve Barlett Küresellik testlerinden başarıyla geçen değişkenler ve ölçüklerin geçerliliğinin sınanması için keşifsel faktör analizi yapılmıştır.

Tablo 2: Total Varyans Analizi

BİLEŞEN	Başlangıç Özdeğerleri			Kare yüklerin ekstraksiyon toplamları			Kare Yüklerin Rotasyon Toplamları ^a
	Toplam	Varyans %	Toplanmış %	Toplam	Varyans %	Toplanmış %	Toplam
1	3,034	21,669	21,669	3,034	21,669	21,669	2,575
2	1,600	11,425	33,095	1,600	11,425	33,095	1,427
3	1,306	9,328	42,423	1,306	9,328	42,423	2,027
4	1,131	8,079	50,502	1,131	8,079	50,502	1,224
5	1,016	7,254	57,755	1,016	7,254	57,755	1,312
6	,965	6,895	64,651				
7	,874	6,243	70,894				
8	,781	5,579	76,472				
9	,708	5,061	81,533				
10	,686	4,901	86,434				
11	,596	4,256	90,690				
12	,558	3,988	94,678				
13	,436	3,114	97,792				
14	,309	2,208	100,000				

Extraction Method: Principal Component Analysis.

a. When components are correlated, sums of squared loadings cannot be added to obtain a total variance.

Tüm ölçük maddelerinin açıklanma varyansı % 57,755 dir. Varyansın %50'nin üzerinde olduğu açıklanmıştır. Ölçekteki tüm maddelerin keşifsel faktör analizi yapılmış ve aşağıdaki toplada gösterilmiştir.

“Yeni Paradigma Ölçeğinde” çevresel tutum maddeleri doğa temelli ve insan temelli olarak iki alt değişken olmasına rağmen bu araştırmada toplam beş alt değişken olarak kümelенmiştir. Bunlar; İnsanın Doğaya Hükmü, Dünyanın Durumu, Doğanın Yapısı, Doğanın Gücü, İnsanın Doğayı Kötü Kullanmasıdır. 8 soru dışında sorular arasında her hangi bir çakışma olmamış ve analizlere bu faktör tablosu baz alınarak devam edilmiştir.

Tablo 3: Keşifsel Faktör Analizi

	Döndürülmüş Bileşen Matriksi	İnsanın Doğaya Hükmü	Dünyanın Durumu	Doğanın Gücü	Doğanın Dengesi	İnsanın Doğayı Kötü Kullanması
13	İnsanoğlu doğaya hükmetme hakkına sahiptir.	,848				
9	İnsanla kendi istek ve arzuları doğrultusunda doğayı değiştirme hakkına sahiptirler.	,758				
12	Ekolojik kriz denilen olay çok fazla abartılmaktadır.	,674				
14	İnsan düşünce gücü ve zekası sayesinde doğanın tüm inceliklerini öğrenecek ve onu istediği gibi kontrol altına alacaktır.	500				
5	İnsanoğlu zeka gibi çok özel yeteneklere sahip olsa da yine de doğa kanunlarına tabiidir.		,688			
6	Dünya sınırlı kaynakları ve yaşam alanı olan bir uzay gemisine benzetilebilir		,687			
1	Nüfus dünyanın taşıma kapasitesinin üstünde bir hızla artmaktadır.		,385			
15	Aslında doğru kullanmayı ve geliştirmeyi bildiğimiz takdirde dünyadaki doğal kaynaklar sınırsızdır.			,771		
11	Doğanın modern endüstrileşmiş toplumların tüm negatif etkilerini bertaraf edecek kadar güçlü bir dengesi vardır.			,631		
10	İnsanoğlu aklı ve yaratıcılığı sayesinde, her durumda dünyayı yaşanabilir kılar			,616		
4	Hayvanlar ve bitkilerde en az insanlar kadar yaşama hakkına sahiptir				-,816	
7	Doğanın çok çabuk bozulabilecek kadar çok hassas bir dengesi vardır.				-,561	
3	İnsanlar doğayı ve doğal kaynakları aşırı kullanmakta ve tüketmektedirler					-,757
2	İnsanoğlunun doğaya müdahalesi genellikle felaketlerle sonuçlanır					-,712

Extraction Method: Principal Component Analysis.

Rotation Method: Oblimin with Kaiser Normalization.

a. Rotation converged in 14 iterations.

Tablo 4: Sağlık Çalışanı ve Hasta Yakını Çevre Duyarlılığı

ÖLÇEK	KATEGORİ	N	ORTALAMA	T	P
Yeni Paradigma Ölçeği	Sağlık Çalışanı	223	3,8158	,959	,087
	Hasta Yakını	172	3,7702		
İnsanın Doğaya Hükmü	Sağlık Çalışanı	223	3,4137	-0,083	,287
	Hasta Yakını	172	3,4215		
Doğanın Durumu	Sağlık Çalışanı	223	4,3259	3,312	,373
	Hasta Yakını	172	4,1085		
Doğanın Gücü	Sağlık Çalışanı	223	2,4723	-0,953	,875
	Hasta Yakını	172	2,5678		
Doğanın Dengesi	Sağlık Çalışanı	223	4,4619	1,503	,482
	Hasta Yakını	172	4,3692		
İnsanın Doğayı Kötü Kullanması	Sağlık Çalışanı	223	4,4193	,788	,867
	Hasta Yakını	172	4,3663		

Tablo 4'e baktığımızda sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında ortalamalar birbirine çok yakındır ve p değerleri de 0,05den büyük olduğu için iki grup arasında anlamlı bir fark rastlanmamıştır. H1 hipotezi ve H1 hipotezinin alt boyutlarının tamamı desteklenmemiştir.

Tablo 5: Cinsiyete Göre Çevre Duyarlılığı

ÖLÇEK	CİNSİYET	N	ORTALAMA	T	P
Yeni Paradigma Ölçeği	Kadın	248	3,8293	1,839	,580
	Erkek	147	3,7397		
İnsanın Doğaya Hükmü	Kadın	248	3,4869	1,944	,460
	Erkek	147	3,2993		
Doğanın Durumu	Kadın	248	4,2272	-,160	,399
	Erkek	147	4,2381		
Doğanın Gücü	Kadın	248	2,5618	1,254	,034
	Erkek	147	2,4331		
Doğanın Dengesi	Kadın	248	4,4375	,672	,042
	Erkek	147	4,3949		
İnsanın Doğayı Kötü Kullanması	Kadın	248	4,3629	-1,299	,325
	Erkek	147	4,4524		

Cinsiyet açısından bakıldığında kadın ve erkek arasında yeni paradigma ölçeğine göre bir farklılığa rastlanmamakla birlikte, doğanın gücü ve doğanın dengesi alt boyutlarıyla ilişkili olarak kadınlarda çevre duyarlılığı erkeklere nazaran daha yüksek bulunmuştur. H2 hipotezi kısmi desteklenmiştir. H2c ve H2d desteklenmiş, H2a, H2 B ve H2e desteklenmemiştir.

Tablo 6: Medeni Duruma Göre Çevre Duyarlılığı

ÖLÇEK	MEDENİ DURUM	N	Ortalama	T	P
Yeni Paradigma Ölçeği	Evli	223	3,8392	2,091	,676
	Bekar	172	3,7399		
İnsanın Doğaya Hükmü	Evli	223	3,4540	,898	,442
	Bekar	172	3,3692		
Doğanın Durumu	Evli	223	4,2720	,413	,901
	Bekar	172	4,1783		
Doğanın Gücü	Evli	223	2,5546	,932	,564
	Bekar	172	2,4612		
Doğanın Dengesi	Evli	223	4,4574	1,335	,826
	Bekar	172	4,3750		
İnsanın Doğayı Kötü Kullanması	Evli	223	4,4978	3,521	,021
	Bekar	172	4,2645		

Medeni durumlara baktığımızda ise evli olanlarla bekarlar arasında anlamlı bir fark görülmemiştir. Yalnız insanın doğayı kötü kullanması alt boyutunda evlilerin bekarlara oranla çevreyi daha kötü kullandıkları ortaya çıkarılmıştır. H3 hipotezi kısmi olarak desteklenmiştir. H3a, H3b, H3c, H3d desteklenmemiştir. H3e hipotezi ise desteklenmiştir.

Tablo 7: Eğitim Durumuna Göre Çevre Duyarlılığı

(I) Eğitim Durumu	(J) Eğitim Durumu	Ortalama fark (I-J)	Standart hata	Sig.	95% güven aralığı	
					Alt sınır	Üst sınır
İlkokul	Lise	,08051	,07489	,891	-,1340	,2950
	Ön Lisans	-,05563	,08786	,988	-,3073	,1960
	Lisans	-,07957	,07150	,876	-,2843	,1252
	Yüksek lisans	-,28678*	,08890	,017	-,5414	-,0322
	Doktora	-,15111	,12585	,836	-,5115	,2093
Lise	İlkokul	-,08051	,07489	,891	-,2950	,1340
	Ön lisans	-,13614	,08070	,541	-,3673	,0950
	Lisans	-,16008	,06249	,109	-,3391	,0189
	Yüksek lisans	-,36729*	,08183	,000	-,6017	-,1329
	Doktora	-,23162	,12096	,395	-,5780	,1148
Ön lisans	İlkokul	,05563	,08786	,988	-,1960	,3073
	Lise	,13614	,08070	,541	-,0950	,3673
	Lisans	-,02394	,07756	1,000	-,2461	,1982
	Yüksek lisans	-,23115	,09385	,138	-,4999	,0376
	Doktora	-,09548	,12939	,977	-,4660	,2751
Lisans	İlkokul	,07957	,07150	,876	-,1252	,2843
	Lise	,16008	,06249	,109	-,0189	,3391
	Ön lisans	,02394	,07756	1,000	-,1982	,2461
	Yüksek lisans	-,20721	,07874	,092	-,4327	,0183

	Doktora	-,07154	,11888	,991	-,4120	,2689
	İlkokul	,28678*	,08890	,017	,0322	,5414
	Lise	,36729*	,08183	,000	,1329	,6017
Yüksek lisans	Ön lisans	,23115	,09385	,138	-,0376	,4999
	Lisans	,20721	,07874	,092	-,0183	,4327
	Doktora	,13567	,13010	,903	-,2369	,5083
	İlkokul	,15111	,12585	,836	-,2093	,5115
	Lise	,23162	,12096	,395	-,1148	,5780
Doktora	Ön lisans	,09548	,12939	,977	-,2751	,4660
	Lisans	,07154	,11888	,991	-,2689	,4120
	Doktora	-,13567	,13010	,903	-,5083	,2369

*. Anlamlılık düzeyi: 0.05 level

Bağımlı Değişken: ölçek ortalaması

Tukey HSD.

Eğitim durumlarına baktığımızda eğitim durumu arttıkça duyarlılık artmamaktadır. Çevre duyarlılığı ilkökul, lise ve yüksek lisans da diğer eğitim durumlarına göre yüksek bulunmuştur. H4 hipotezi de desteklenmemiştir.

8. TARTIŞMA

Dünyanın geleceği ve gelecek nesle yaşanabilen bir dünya yaratmak için çevre sorunlarının çözüm bulması gereklidir. Dünya üzerinde yaşayan tüm bireylerin çevreye karşı tutum ve davranışlarını çevreyi koruyacak ve zarar vermeyi engelleyecek tarzda düzenlenmelidir. Bireylerin çevreye karşı tutum ve davranışlarını etkileyen faktörlerin araştırılması, tüm bireylerde çevre bilincinin kazandırılarak çeşitli eğitimlerle desteklenmesi gerekir (Kılıç ve İnal 2010). Çevresel tutumların belirlemek amacıyla Yeni Ekolojik Paradigma (New Ecological Paradigm-NEP) ölçeği (Dunlap vd. 2000) (15 sorudan oluşan) literatürde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Bu ölçek özellikle öğrenciler olmak üzere çok çeşitli gruplara uygulanmıştır (Rideout vd, 2005), (Günden ve Mira , 2008), (Yücel Işıldar ,2008), (Demirel vd, 2009), (Kılıç ve İnal ,2010), (Sam vd, 2010) (Turan vd, 2013), (Ghang,2015), (Davis ve Stroink,2016), (Kroufek vd, 2016), (Fishman ve Smith ,2017), (Çetin ve vd, 2020) araştırmalarında kullanılmışlardır.

Reyna vd (2018) Arjantin, Córdoba'dan yetişkinlerin bir örneğinde Yeni Ekolojik Paradigma, R ölçeğinin psikometrik özelliklerini değerlendirdi. Bu ölçek çevreye ilişkin tutumları, inançları, değerleri ve dünya görüşlerini değerlendirmektedir. Önceki çalışmalar boyutsallıkta farklılıklar bulurken tutarlılığın kabul edilebilir olduğunu göstermiştir.

Bu araştırmada kadın ve erkek arasında çevre duyarlılığı açısından farklılık görülmemiş fakat yeni çevre ölçeğinin alt boyutları olan doğanın gücü ve doğanın dengesi alt boyutunda kadınlar erkeklere göre daha duyarlı bulunmuştur. Bu araştırmada kadın ve erkek arasında fark bulunmamış, eğitim düzeyiyle pozitif ilişkili ve yaş ile ters orantı olduğu görülmüştür. Bazı araştırmalarda cinsiyet arasında fark bulunurken bazı çalışmalarda cinsiyetle ilgili fark bulunmamıştır. Alnıaçık (2010)'ın çalışmasında doğa merkezilik açısından kadınlar erkeklere göre daha yüksek puan almışlardır. Erkal vd. (2012), erkek ve kız öğrencilerde çevre merkezli yaklaşım tespit edilmiştir (Chang, 2015). Kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre çevreyi daha fazla önemsediklerini belirtmiştir. Hoşgör vd. (2015), ebelik öğrencileri üzerine yaptıkları çalışmada kız öğrencilerin ve ebelik öğrencilerinin çevreye yönelik duyarlılıklarını daha fazla bulmuştur. Buna rağmen Demirel vd. (2009)'nin çalışmasında da cinsiyete göre çevreye yönelik tutumlar arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Sever ve Yalçınkaya (2012), öğretmenlik öğrencilerinin cinsiyetlerinin hem insan merkezli hem de doğa merkezli çevresel tutumları ile ilgili anlamlı bir fark bulunmamıştır. Aylık gelire göre tutumları incelendiğinde ise düşük gelirli insanların, insanlığın üstünlüğüne daha fazla inandıklarını belirlemişlerdir. Alnıaçık (2010)'a göre ailelerin gelir düzeylerinin, gelirinin çevre dostu davranış üzerinde anlamlı bir etki yaratmadığını, düşük gelirli ailelerin çocuklarında ise insan merkezçiliğe daha fazla önem verdiklerini ortaya koymuştur.

Erkal vd. (2012) gelir düzeyi 1500 TL ve üzeri olanların daha düşük olanlara göre çevreye yönelik daha olumlu tutum sergilediklerini, ebeveynlerinin eğitim düzeyleri ile ilgili olarak eğitim düzeyi arttıkça öğrencilerin insanların üstünlüğü fikrine daha fazla inandıkları bulmuşlardır. Bununla birlikte, öğrencilerin annelerinin eğitim düzeyleri düştükçe, öğrencilerin teknolojik üstünlüğe daha fazla inandıkları belirlenmiştir. Erkal vd. (2012) ise anne ve babası üniversite mezunu olanların olmayanlara göre çevreye yönelik olarak daha olumlu tutum içerisinde olduklarını ortaya koymuştur. Teyfur (2017), üniversite öğrencilerinin çevreye yönelik düşünme şeklini belirlemek için yapılmış ve öğrencilerin genel anlamda çevre merkezli düşünme biçimine sahip oldukları fakat bu durumun okudukları bölüme ve sınıflara göre farklılaştığı görülmüştür. Şahin (2019), ortaokul öğrencileri ile yaptığı tez çalışmasında ortaokul öğrencilerinin çevreye yönelik bakış açılarının çevre merkezci olduğunu belirlenmiştir.

SONUÇ

Çevreye karşı duyarlı olmak, doğal çevreye dikkat etmek, dünyaya zarar vermeyen ve yarar sağlayan seçimler yapmak anlamına gelir. Çevre en basit olarak canlı ve cansız varlıklardan oluşan bir bütün olarak değerlendirilir. İnsanla çevre arasında devamlı bir şekilde etkileşim vardır. Toprak, su, hava gibi ana unsurlar ve bunlarla iç içe olarak bitkiler, hayvanlar, diğer canlılar ve en önemlisi de insanlardır. İnsanlar hayatlarını devam ettirebilmek için doğadan faydalanmak zorundadırlar. Bu faydalanma aşırılaşmış ve ihtiyaç olunandan daha fazlası tüketilmeye başlamıştır. Ayrıca doğada sınırsız olmayan doğal kaynaklar da bilinçsiz ve gereksiz tüketimler sonucu geri dönüşümsüz olarak azalmıştır. Bunların bir sonucu olarak çevre kirliliği baş göstermiş ve dünyayı tehdit eder konuma gelmiştir. Çevremiz yani yaşam alanımız, bizim en değerli varlığımız olarak görülmesine rağmen gereken önem ve titizlik gösterilmemektedir. Çünkü, çevre bilinci ne yazık ki gelişmemiştir, çevre bilincini arttıracak önlemler alınsa bile yeterli değildir ve daha fazla önlem alınmalıdır.

Bu çalışma, Türkiye'deki büyükşehirlerin birinde, sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında çevreye karşı duyarlılığını belirlemek için yapılmıştır. Sağlık çalışanları ile hasta yakınları arasında çevre duyarlılığı açısından bir fark yoktur. Bu da ister sağlık çalışanı ister diğer kişiler olsun herkesin doğaya karşı duyarlı olması gerektiğini vurguluyor. Cinsiyete göre çevre duyarlılığı kadınlarda biraz yüksek olsa da çok fazla etkilememektedir. Kadın ve erkek herkes yaşanabilir bir çevre için gereken özeni göstermelidir. Medeni durumda da yine belirgin bir fark yoktur fakat evli kişiler doğayı bekâr kişilere göre daha hor kullanmaktadırlar. Eğitim durumu arttıkça çevreye duyarlılıkta bir değişim gözlenmemektedir. Eğitim, kişilerin mesleklerini icra edebilmeleri için gerekli olsa bile çevreye zarar vermeme, çevre duyarlılığı, doğal kaynakları korumak ve dengeli tüketim her dünya vatandaşının görevi olmalıdır.

Genellikle çevre duyarlılık çalışmaları öğrencilere yapılmıştır. Kapsam daha da genişletilip genellenebilir ise daha yararlı olacaktır. Çevreyi korumak ve duyarlı olmak küçük yaşlarda kazandırılan bir alışkanlıktır. Sivil toplum örgütleri ve devlet de çevreye karşı duyarlı olmayan kişileri uyarmalı, eğitim vermeli, gerekirse cezalandırmalıdır. Çevreyi korumanın diğer bir yolu da, çevreye zarar verenlere karşı hem bireysel anlamda hem de toplumsal arenada tepki gösterilmesidir.

Çevre duyarlılığını artırmak için okullarda gerekli eğitimler verilmeli ve devletlerde çevre politikalarını belirlemelidir. Bunlara uyulması için gerek örgün eğitimde gerekse yaşam boyu öğrenme kapsamında halkın tamamına sistemli ve bütüncül bir yaklaşımla verilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Aksu, Y. (2009). “Fen ve Teknoloji İle Sınıf Öğretmenlerinin Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi”. (Burdur İli Örneği) (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Isparta
- Almaçık Ü., (2010). “Çevreci Yönelim, Çevre Dostu Davranış Ve Demografik Özellikler: Üniversite Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma”, SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 10(20), 507-532.
- Ankaya,F.; Gülgün Aslan, B& Türkyılmaz Tahta, B., (2017). “An Investigation of Determination of Environmental Awareness Level: A Case Study in the City of Izmir”, Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi. Dergisi ,54 (4):419-427 ISSN 1018 – 8851
- Arık, S. & Yılmaz, Ş.(2017). “Fen Bilimleri Öğretmen Adaylarının Çevre Sorunlarına Yönelik Tutumları ve Çevre Kirliliğine Yönelik Metaforik Algıları”, 25 (3): 1147-1164
- Autio, M. & Heinonen, V. (2004). “To Consume Or Not To Consume? Young People’s Environmentalism In The Affluent Finnish Society”. Young, 12(2): 137–153.
- Aytaç, M & Öngen, B. (2012). “Doğrulayıcı Faktör Analizi İle Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğinin Yapı Geçerliliğinin İncelenmesi”, İstatistikçiler Dergisi, 5 :14-22
- Ayvaz Öztürk. (2019). “Sosyal Bilimler Ön Lisans Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi”, Sosyal Bilgilerde Yenilikçi Araştırmalar Dergisi,2(1): 71-79
- Bektaş, F.& Şirin, E. (2018). “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeği İle Dağcıların Çevreye Yönelik Tutumlarının Değerlendirilmesi”. Türk Spor Bilimleri Dergisi,1(1)20-26.Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tsbd/issue/36533/411826>
- Berkes F. & Kışlalıoğlu M. (1993). “Ekoloji ve Çevre Bilimleri”, Ankara: Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayınları
- Bülbül, Y & Yılmaz,A. (2019), “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre, Çevre Eğitim ve Çevresel Vatandaşlık Kavramlarına İlişkin Görüşleri”, Uluslararası Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 5(2): 165-183
- Çabuk, B. & Karacaoğlu, Ö. C. (2003). “Üniversite Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi. 36(1-2): 189-198.
- Çetin, T.: Turan, E, M.: Aytekin, P.& Yurdusev, M.A. (2020) “Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Yaklaşımlarını Ölçmeye Yönelik Bir Araştırma”, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Örneği, Araştırma Makalesi / Research Article, Doğ Afet Çev Derg, 6(1): 12-23,

- Çınar, B., Duran, A. & Taştan, H. (2019). “Sosyal İstenirliğin Çevreci Duyarlılık, Tutum ve Davranışlar Üzerindeki Etkisi; Doğa Tabanlı Tur Katılımcıları Örneği”. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 7 (3): 1727-1736.
- Cronbach, L, J.(1951). “ Coefficient Alpha And The İnternatiomnal Structure of Tests”, *Psychometrika*,16 (3)
- Davis A.C.& Stroink M.L. (2016). “The Relationship between Systems Thinking and the New Ecological Paradigm”, *Systems Research and Behavioral Science, Syst. Res.* 33(4): 575-586
- Demirbaş, M. & Akbaş, H,M. (2009). “İlköğretim Öğrencilerinin Çevre Sorunu İle İlişkili Temel Kavramları Gerçekleştirme Düzeyleri”, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi (EFMED)*”, 3(2): 195-211.
- Demirel M.: Gürbüz B.& Karaküçük S. (2009). “Rekreasyonel Aktivitelere Katılımın Çevreye Yönelik Tutum Üzerindeki Etkisi ve Yeni Ekolojik Paradigma Ölçeği'nin Geçerliliği Ve Güvenirliği”, *Spormetre Beden Eğitimi Ve Spor Bilimleri Dergisi*, VII(2) :47-50.
- Demirkaya, H. & Ünal, O. (2018). “Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Çevre Bilinci ve Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi”. Çınkır, Ş. (Ed.), *EJER Congress 2018 Conference Proceedings* (s. 276-286) içinde. Antalya: ISBN: 978-605-170-243-8.
- Deniş-Çeliker, H.: & Akar, A. (2015). “Ortaokul Öğrencilerinin Doğaya İlişkin Metaforları”. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16(2): 101- 119
- Dong,L.; Tong, X, Li,B.: Zhou, J.: Shaofeng Wang, S & Liu,B. (2019). “Some Developments and New Insights of Environmental Problems and Deep Mining Strategy for Cleaner Production in Mines” L., Dong et al. / 1570 *Journal of Cleaner Production* , 210 : 1562-1578
- Dunlap, R.E.: Van Liere, K.D.: Mertig, A.G,& Jones, R.E. (2000), “Measuring Endorsement of The New Ecologicalparadigm: A revised NEP Scale”, *Journal of Social Issues*, 56(3): 425-42.
- Erkal S.: Kılıç İ. & Şahin H. (2012). “Comparison of Environmental Attitudes of University Students Determined Via the New Environmental Paradigm Scale According to the Students' Personal Characteristics”, *Egitim Arastirmalari - Eurasian Journal of Educational Research*, 49(49), 21-40.
- Ertan, B. (1991). “Türkiye’de Çevre Hakkının Gelişimi”. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamı Yüksek Lisans Tezi, Ankara
- Erten, S. (2005). “Okul öncesi Öğretmen Adaylarında Çevre Dostu Davranışların Araştırılması”, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (28): 91-100.
- Ertürk, H. (2011). “Çevre Politikası”. Ankara: Ekin.

- Fishman, J.& Smith V.K., (2017), Latent Tastes, Incomplete Stratification, and the Plausibility of Vertical Sorting Models, *EnvironResource Econ*, 66(2): 339-361
- Chang G., (2015). “Materialist Value Orientations As Correlates of the New Ecological Paradigm Among University Students In China, *Psychological Reports: Sociocultural Issues in Psychology*”, 116(2): 597-612.
- Günden C.& Miran B., (2008), “Yeni Çevresel Paradigma Ölçeğiyle Çiftçilerin Çevre Tutumunun Belirlenmesi: İzmir İli Torbalı İlçesi Örneği”, *Ekoloji*, 18(69): 41-50
- Güneren Özdemir,E & Tabak, G. (2019). “Turistlerin Çevre Dostu Tutumlarının Çevreye Duyarlı Turistik Ürün Satın Alma Niyeti Üzerine Etkisi: Nevşehir İlinde Bir Araştırma”, *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* ,7 (3):1753-178
- Hair,J.F.; Blavk,W.C.; Babin, B.&Anderson, R.E. (2010). “Multivariate Data Analysis: A global Perspective”, 7th Ed, New Jersey: Pearson Education Inc,
- Hoşgör H.: Gündüz Hoşgör D.& Tosun N. (2015), “Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Tutumlarının Belirlenmesi: Kıyaslamalı Bir Analiz”.: *HSP*, 2(2): 198-207
- <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim Tarihi: 06.05.2020
- İbret, B. Ü.; Demirbaş, İ. &Demir, F. B. (2019). “İlkokul 4. Sınıf Öğrencilerine Alternatif Etkinliklerle Doğal Çevreye Duyarlılığın Kazandırılması”. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 8(1): 258-280
- Kaiser, F.G.; Ranney, M.; Hartig, T.& Bowler, P.A. (1999). “Ecological Behavior, Environmental Attitude, And Feelings of Responsibility For the Environment”. *European Psychologist*, 4(2): 59–74.
- Kaiser,H, F. (1974). “An Index Of Factorial Simplicity, *Psychometrica*”, 38(1): 31-36
- Karaca, C. (2011). “Sürdürülebilir Kalkınma ve Çevre Dostu Maliye Politikaları”, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Karasu Avcı, E. (2016). “Sosyal Bilgiler Dersinde Değerler Eğitiminde Coğrafya Disiplininin Rolü”. *Araştırma ve Deneyim Dergisi*, 1(1): 36-58.
- Keleş, R. (2016). “Çevre, Yurttaş, Sorumluluk”. R. Keleş (Ed.), “İnsan Çevre Toplum İçinde” (s. 537-546). Ankara: İmge Kitabevi.
- Kılıç S.& İnal M.E. (2010). “Yüksek Öğretimde Çevre Eğitimi Alan Ve Almayan Öğrencilerde Çevre Bilinci: Niğde Üniversitesi Örneği”, *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 3(2): 70-83
- Kılıç, S. (2016). “Cronbach’ın Alfa Güvenilirlik Katsayısı”, *Journal Of Mood Disore-ders* ,6(1): 47-48

- Kroufek R.: Chytrý V.: Janovec J & Čepičková I.B. (2016). “The Use Of New Ecological Paradigm Scale Among Pre-Service Primary,Teachers: Limits And Possibilities”, IJAEDU- International E-Journal of Advances in Education, 2(4):105-111
- Long, J. S. (1989). “Confirmatory Factor Analysis A Preface to Lisrel. London”: Sage.
- Masca, M. (2009) “.Sürdürülebilir Kalkınma: Kalkınma Ve Doğa Arasında Denge Arayışları”, I. Uluslararası Davraz Kongresi, 195-206.
- Meydan, A. (2015). “Okul Dışı Sosyal Bilgiler Öğretiminde Doğa Eğitimi”, A. Şimşek,& S. Kaymakçı (Ed.), Okul Dışı Sosyal Bilgiler öğretimi: 259-282 Ankara: Pegem Akademi
- Okur, E.& Yalçın Özdilek, Ş. (2013). “Enerjinin Etkin Kullanımı ve Teknolojik Kirlilik Farkındalık Ölçeği”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 21(1):271-286
- Özdemir, O. (2010). “Doğa Deneyimine Dayalı Çevre Eğitiminin İlköğretim Öğrencilerinin Çevrelerine Yönelik Algı ve Davranışlarına Etkisi”. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 27: 125-138.
- Öztürk, S. A. (2019). “Sosyal Bilimler Ön Lisans Öğrencilerinin Çevre Duyarlılıklarının İncelenmesi”. Journal of Innovative Research in Social Studies. 2(1): 71-79.
- Parola, G. (2009). “Towards Environmental Democracy”. Unpublished Master's Thesis, University of Iceland, Faculty of Law. Iceland
- Reyna, C.: Bressán, E.: Mola, D.: Belaus, A. & Ortiz, M. V. (2018). “Validating the Structure of the New Ecological Paradigm Scale among Argentine Citizens through Different Approaches. Pensamiento Psicológico, 16(1):107-118. doi:10.11144/Javerianacali.PPSI16-1.vsne
- Rideout, B.E.: Hushen ,K.: McGinty D.: Perkins ,S & Tate, J., (2005), Endorsement of the New Ecological Paradigm in Systematic and Email Samples of College Students, The Journal of Environmental Education, 36(2): 15-23.
- Sam N.: Sam, R & Öngen K.B., (2010), “Üniversite Öğrencilerinin Çevresel Tutumlarının Yeni Çevresel Paradigma ve Benlik Saygısı Ölçeği İle İncelenmesi”, Akademik Bakış Dergisi, 21: 1-16.
- Samsunlu, A & ve Üstün, G. E. (2018). “Çevre Kirliliğinin Temelleri ve Kontrol Esasları”. İstanbul: Birsen.
- Sever,R.& Yalçınkaya E. (2012), “Sınıf Öğretmeni Adaylarının Çevresel Tutumlarının İncelenmesi”, Marmara Coğrafya Dergisi, 26, 1-15
- Smyth, J. C. (2006). “Environment And Education: A view of a Changing Scene. Environmental Education Research”, 12(3-4): 247-264. <https://doi.org/10.1080/13504620600942642>

- Şahin, B.(2019). “Ortaokul Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Bakış Açılarının Belirlenmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Balıkesir Üniversitesi,Fen Bilimleri Enstitüsü, Balıkesir
- Şencan, H. (2005). “Sosyal ve Davranışsal ölçümlerde Güvenilirlik ve Geçerlilik”, 1 Baskı, Ankara
- Tarfaoui, D. & Zkım, S. (2017). “Ecological Attitude- Behavior Gap: A Theoretical Analysis”. International Journal of Economics & Strategic Management of Business Process (ESMB), 8(1): 33-38.
- Teyfur, E. (2017) .“Üniversite Öğrencilerinin Çevreye Yönelik Görüşleri”, Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 11: 73-87.
- Toygar, F. (2014). (Çevreci) “Pazarlama Faaliyetleri ve Tüketici Karar Süreci Üzerindeki Etkisi, Örnek Olay İncelemesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gediz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir
- Turan S.: Aydın H. & Uğurlu İ., (2013). “Eleştirel Düşünme Becerilerini Temel Alan Biyoloji Eğitiminin Ortaöğretim Öğrencilerinin Ekolojik Etik Yaklaşımlarına Ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerine Etkisi”, NWSA-Education Sciences, 8(2), 232-244
- Türksoy, Ö. (1991). “Çevre Duyarlılığı Eğitimde Bilişsel Yaklaşım, Çocuk ve Temel Çevre Özellikleri. Eğitim ve Bilim Dergisi”, 15(80): 80-88
- Uzun, N., & Sağlam, N. (2006). “Development and validation of an Environmental Attitudes Scale for High School Students”. Hacettepe University The Journal of Education, 30: 240-250.
- Wintle, M. (2016). “Rhetoric and Reality in Enviromental Issues in the Netherlands Today”: An Introduction. Journal of Low Countries Studies. 17(50)
- Yeşilyurt, S.; Gül, Ş., & Demir, Y. (2013). “Biology Teacher Candidates’ Environmental Awareness and Environmental Sensitivity: A scale Development Study”, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 13(25): 38-54.
- Yücel Işıldar G. (2008). “Meslek Yüksekokulları Boyutunda “Çevre Eğitimi”nin Çevreci Yaklaşımlar ve Davranışlar Üzerindeki Etkilerinin Değerlendirilmesi”, Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 6(4): 759-778.